

May Butcher

L-Ingliża li ħabbet il-Malti u xprunat it-traduzzjoni

Ivan Said

Fl-istorja twila ta' lsienna hemm għadd sabih ta' barranin li ħabbew il-Malti u tghallmuh imma ftit kien hemm minnhom li ħabbewh u stinkaw għalih daqs May Butcher. Din l-Ingliża li għal tmintax-il sena ghexet f'pajjiżna, mhux biss tghallmet u ħaddmet il-Malti, iżda saħansitra xerrditu bil-pubblikazzjoni tal-grammatika bl-Ingliż tagħha, bit-traduzzjoni tagħha ta' xogħlijiet klassiċi Maltin u b'ħidmietha bħala membru akkademiku tal-Għaqda Kittieba tal-Malti, aktarx l-unika mara Ingliża li qatt kienet membru ta' din l-Għaqda, illum l-Akkademja tal-Malti. Hi kienet kittieba u traduttriċi prolifika li kienet temmen bis-sħiħ li l-korp letterarju Malti jehtieġ it-traduzzjoni biex jikber, jinxtered u jiġi apprezzat.

In-namra tagħha mal-Malti

F'artiklu dwarha disa' xhur wara mewtha, Ninu Cremona (1880-1972) ddeskriva lil May Butcher bħala waħda "mill-aqwa ħbieb" tal-Għaqda Kittieba tal-Malti, u tal-Malti. Għal Cremona, wiehed mill-eqreb ħbieb Maltin tagħha, Butcher hi waħda minn dawk "li kemm ilha fil-ħajja l-Għaqda u kemm ilu li l-ilsien Malti ħa x-xejra ta' lsien letterarju ftit kellna bħalha fost dawk in-nies barranin li għożżewh, studjawh u kkultivawh, l-iktar fost nies Ingliżi, filmija u ħamsin sena li ilna taħt il-bandiera tagħhom" (Settembru 1951, p. 82). Skont Cremona ħadd minn dawk l-Ingliżi li ghexu Malta u ħabbew ilsienna ma taw xogħol b'risq il-Malti li kien ta' "valur morali, Prattiku u materjali" daqs tagħha (Settembru 1951, p. 82). Butcher twieldet fis-26 ta' Awwissu 1886 fi Great Grimsby, Lincolnshire, ir-Renju Unit. Hi bint Annie Susan, imwielda Dalrymple-Hay (1856-1934), u l-Kurunell Henry Townsend Butcher (1857-1915) li miet fl-azzjoni fi Franza fl-20 ta' Settembru 1915 fl-Ewwel Gwerra Dinjija.

May Butcher
(1886-1950)

Ghexet f'diversi pajjiżi, qatt ma marret skola u kulma tghallmet tghallmitu d-dar. Iżda studjat il-Franċiż, it-Taljan, il-Ġermaniż, ir-Russu — u l-Malti, barra li kienet tħobb id-daqq tal-pjanu u l-kant u d-dekorazzjonijiet tal-manuskritti. Mietet hawn Malta fil-21 ta' Diċembru 1950, fl-Isptar tal-Blue Sisters u ndifnet fiċ-Ċimiterju ta' Braxia. (Settembru 1951, p. 82-83)

Butcher waslet Malta mill-Italja m'ommha fl-1932. Cremona jikteb: "May Butcher dlonk thajret tistudja u titgħallem il-Malti. Ix-chauffeur li mill-Imperial Hotel ta' Tas-Sliema kien 'l hawn u 'l hinn jehodhom bil-motor car iduru xi dawra, kien l-ewwel bniedem li nqdiet bih biex tghallmet l-ewwel kliem u frażijiet Maltin; wara mbagħad, meta marret tgħix f'dar għaliha m'ommha

fi Triq Amery [Tas-Sliema], komplet tingeda bil-qaddejja tagħha tad-dar. Bil-għajnunna ta' kotba li rnexxielha tikseb hija ssoktat b'leħha tal-għaġeb tistudja l-Malti." (Sett. 1951, p. 83)

Cremona ma jagħtix l-ismijiet ta' dawk li fil-bidu għenuha titgħallem "l-ewwel kliem u frażijiet Maltin" imma l-grammatika tal-Malti *Elements of Maltese*, li hi ħarġet fl-1938, iddedikatha lill-ħabib tagħha Joe Sciortino, li lilu u lil ħuh Andrew kienet taf l-ewwel għarfien tal-lingwa Maltija.

Is-siwi tat-traduzzjoni għall-Malti

Butcher kellha herqa liema bħala li gġib 'il quddiem lil ilsienna u kienet titkellem dwar il-"każ tagħna", bħallikieku l-kawża għall-Malti

kienet tagħha, u daqslikieku kienet tagħmel parti min-nazzjon tagħna. Dan narawh b'mod elokwenti meta tkellmet b'ċertu żelu dwar il-fejda li t-traduzzjoni jista' jkollha għall-Malti speċjalment f'nazzjon żgħir bħal tagħna li jagħti għadd mhux kbir ta' kittieba ta' xogħlijiet letterarji oriġinali. "Meta nazzjon ġa jkollha letteratura," kitbet f'*The Times of Malta* tal-4 ta' Lulju 1945,¹ "ma jimpurtax (fors) wisq jekk ikunu ppubblikati għadd ta' xogħlijiet ta' siwi letterarju mhux kbir u li biż-żmien imutu, imma fil-każ tagħna aħna rridu nħawlu fl-ilsien Malti u fl-iqsar żmien possibbli xitla letterarja li tagħti frott bnin."

Għaldaqstant, fl-istess ittra, hi ssuġġeriet "li l-kotba klassiċi jkunu maqluba għall-Malti kemm jista' jkun bla telf ta' żmien" biex "bis-saħħa t'hekk il-Maltin kollha u ta' kull klassi jkunu jistgħu jaqraw" dawn il-klassiċi letterarji bil-Malti. Il-pjan ta' moħħha, espress f'din l-ittra, kien ċar u tond u fi ftit kliem kien jgħid hekk:

- L-Ghaqda tal-Kitteba tal-Malti “iġġieghel lil kull imsieheb Malti jaqleb fi lsienu, jew waħdu, jonkella flimkien ma’ haddiehor, ktieb kull 12-il xahar” biex f’sena jkun hemm 50 ktieb klassiku maqlub għall-Malti;
 - Dan l-eżercizzju ta’ traduzzjoni kellu jservi “lill-imsehbini ta’ taħriġ fl-istil u fil-mod kif ifissru ruħhom u b’hekk ikunilhom ta’ ġid kbir kulturali”;
 - Il-kittieba Maltin kellhom jagħmlu dan bla hlas, għas-“sodisfazzjon li wiehed iħoss meta jwettaq biċċa xogħol tassew ta’ min jagħmilha”, iżda l-gvern kellu jwieżen “l-ispejjeż tal-pubblikazzjoni u jmissu jqassam dan ix-xogħol fost l-istampaturi kollha ta’ Malta sabien dawn jieħdu sehem mhux biss mill-qliġ iżda wkoll fil-ġieħ li jgħinu sabien tinħoloq letteratura kulturali fl-ilsien Malti”.

Taqleb xogħlijiet ta’ Dun Karm

Il-herqa tagħha għat-traduzzjoni, Butcher ma writhiex biss billi heġġet lill-kittieba Maltin jaqlbu x-xogħlijiet klassiċi għall-Malti imma billi hi stess xammret il-kmiem u qalbet xi wħud mill-aqwa klassiċi bil-Malti għall-Ingliż u saħansitra xi poeziji mill-Ingliż għall-Malti. L-inizjattiva tagħha li taqleb b’cejjeċ letterarji Maltin għall-Ingliż nistgħu narawh bħala wiehed mill-ewwel tentattivi ta’ internazzjonalizzazzjoni tal-letteratura Maltija,² xi haġa li llum neħduha *sine qua non* bl-għajnuniet finanzjarji li l-Kunsill Nazzjonali tal-Ktieb jagħti biex kotba bil-Malti jinqalbu b’lingwi oħra.

Wiehed mill-ewwel klassiċi Maltin li Butcher qalbet għall-Ingliż kien *Il-Jien u Lilhinn Minnu* ta’ Dun Karm (1871-1961). It-traduzzjoni tagħha *The Ego and Beyond It* dehret f’April 1943 f’*The Sundial*, hekk kif il-qilla tat-Tieni Gwerra Dinjija bdiet tbatti xi ftit, għall-inqas f’Malta.

Skont Dun Karm stess, it-traduzzjoni ġiet “milqugħa u mfaħħra tajjeb mill-kritiku letterarju ta’ *The Poetry Review* ta’ Londra” (Ott-Diċ 1945, p. 116) Butcher dahlet għal dan ix-xogħol b’ċerta umiltà u għaldaqstant sa mill-ewwel versi tal-introduzzjoni li kitbet għalih ippreparat lill-qarrej billi użat kliem il-Venerabbli Bede, li bħalha kien traduttur: “*This is the sense but not the self-same order of the words which he sang in his sleep, for songs, be they never so well made, cannot be turned of one tongue into another, word for word, without loss to their Grace and worthiness.*” Bl-għażla ta’ din il-kwotazzjoni, Butcher uriet li anki traduttur tal-affari tiegħu, minkejja l-hila u r-reqqa massima li jista’ jhaddem biex iġib ix-xogħol oriġinali bil-lingwa mira, jaf li t-traduzzjoni tibqa’ tittradixxi xi ftit jew wisq xogħol l-awtur. Cremona jgħidilna li Butcher “hallitilna traduzzjonijiet sbieħ ukoll ta’ poezijiet oħra ta’ Dun Karm bħalma huma *Heros, L-Innu Malti* u *L-Għanja tal-Malti fl-Amerika* li ġiet ippubblikata f’*The Maltese Journal ta’ New York, f’Settembru 1938*” (Settembru 1951, p. 83).

Ninu Cremona, May Butcher u E.B. Vella

It-traduzzjoni tagħha tal-Innu Malti għall-Ingliż dehret għall-ewwel darba f’*The Times of Malta* fl-1938 (Muscat Azzopardi, Settembru 1964, p. 73).

Min-naħa tiegħu, Dun Karm qalbilha għall-Malti l-poezija *Armistice Day, 1936* li Butcher xandret fil-11 ta’ Novembru 1936 fid-*Daily Malta Chronicle*, gazzetta editjata mill-Professor Sir Augustus Bartolo. It-traduzzjoni ta’ Dun Karm, *Jum l-Armistizzju, 1936* dehret f’*Il-Malti* ta’ Diċembru 1936. Poezija oħra li Dun Karm qaleb għall-Malti hi *The Symbol f’Il-Ghelma — Tifkira tat-8 ta’ Settembru* li dehret f’*Il-Malti* (p. 90) ta’ Settembru 1937. Din tal-aħħar ġiet mużikata u ndaqet fis-17 ta’ April 1941 mis-Second Battalion tad-Devonshire Regiment. (Cremona, Settembru 1951, p. 83).

Butcher kellha rispett kbir għal Dun Karm u ddedikatlu wħud mill-versi oriġinali tagħha fosthom *Friendship* u *Birthday Sonnet* (Cremona, Settembru 1951, p. 84).

Taqleb xogħlijiet ta’ Ninu Cremona

Il-ħbiberija bejn May Butcher u Ninu Cremona kienet produttiva u kollaborattiva tassew: l-itwal traduzzjonijiet li wettqet Butcher kienu tax-xogħlijiet tiegħu. Frott din il-ħbiberija ma kinitx biss it-traduzzjoni għall-Ingliż iżda kollaborazzjoni estensiva fuq proġetti lingwistiċi. L-akbar traduzzjoni tagħha mill-Malti għall-Ingliż hi *Vassalli and his times*, deskritta minn Cremona stess bħala “waħda mit-traduzzjonijiet kolossali bl-Ingliż ta’ proża Maltija”. Dan hu *Mikiel Anton Vassalli u Żminijietu*, il-bijografija ta’ Missier l-ilsien Malti

li Cremona kiteb u xandar f'*Il-Malti* bejn Ġunju 1932 u Ġunju 1937 li fl-1937 ippubblika fi ktieb li l-Klabb Kotba Maltin reġa' hareġ wara mewtu fl-1975. F'dik l-edizzjoni bl-Ingliż Cremona ha l-opportunità jagħmel xi tibdil, iżid xi informazzjoni ġdida u jsaħħaħ il-kronologija tal-avvenimenti u ċ-ċirkostanzi. F'reċensjoni tal-ktieb li dehret f'*The Sunday Times of Malta* tal-20 ta' Ottubru 1940, il-Professor Ġuże Aquilina fahħar lil Butcher għat-traduzzjoni u ddeskriva dan ix-xogħol bħala prova oħra tal-interess kbir li Butcher kellha fil-Malti. (Aquilina 1940, p. 3).

F'Settembru 1942 dehret f'*Il-Malti, Għassa tal-Għadu*, il-poema li Cremona kiteb f'Novembru 1941 meta l-ehrex qilla tal-gwerra kienet għadha trid tasal fuq pajjiżna.

Butcher qalbitha għall-Ingliż f'*Keeping watch for the enemy* u ppubblikata f'*The Sundial* ta' Frar 1948. Izda l-itqal biċċa xogħol ta' Cremona li Butcher qatt qalbet kienet *Il-Fidwa tal-Bdiewa — Dramm b'hames taqsimiet u dehra*. Din it-traduzzjoni bagħtitha lesta lil Cremona tliet xhur qabel mietet flimkien ma' ittra bl-Ingliż li fiha qaltlu li din kienet l-ambizzjoni tagħha ta' hmistax-il sena u li għamlitha biex tissodisfa x-xewqa ta' Cremona li jkollu verżjoni bl-Ingliż. "It is with a great sense of satisfaction," kitbitlu Butcher, "that I have found myself able to carry through my intention and offer you this further small tribute of my deep gratitude for all you have always done for me and I beg you to accept the translation of *Il-Fidwa tal-Bdiewa* in remembrance of our sixteen years' friendship." (Cremona, Sett. 1951, p. 86).

Silta minn
*Il-Jien u Lilhinn Minnu ta' Dun Karm*³

Hsiebi bħal aghma; biex isib it-trejqa
itektek bil-għasluġ kull pass li jagħti;
jimxi qajl qajl u qatt ma jaf fejn wasal;
dalma kbira tostorlu l-kif u l-għala,
U d-dawl li hu jixtieq qatt jiddilu.

*L-Innu Malti ta' Dun Karm*⁵

Lil din l-art helwa, l-omm li tatna isimha,
Hares, Mulej, kif dejjem Int Harist;
Ftakar li lilha bil-oħla dawl libbist.

Agħti, kbir Alla, id-dehen lil min jaħkimha,
Rodd il-ħniena lis-sid, saħħa 'l-ħaddiem;
Seddaq il-għaqda fil-Maltin u s-sliem.

Armistice Day, 1936 ta' May Butcher

Ġiebet darb'oħra r-rota tas-sena mad-dawra meqjusa
da' l-Jum tat-Tifkiriet!
neħħa l-istar darb'oħra ħusbien minn fuq wiċċu l-Imġhoddi:
fejn issa hemm Djar l-Imwiet
l-għajnejn tal-moħħ, minflokhom, jaraw it-taqbid li nissilhom,
tal-Gwerra kollha d-Debħa,
sakemm minn xfar l-għajnejn mitbuqa, għalkemm bosta
id-dmugh joħroġ bir-rebħa (mrazżna).
F'din l-Art li mhi ta' Hadd, nistħajlu darb'oħra trincieri,
sparar, duħħan, tiġrib;
darb'oħra haw' qegħdin aħna, bla kelma, bil-gieħ ta' kull sena,
'mma — s-Sliem mhux iżjed qrib.

>>> *The Ego and Beyond it ta' May Butcher*⁴

My thought is like unto a sightless man
who with his stick, taps out each separate step
along the path his doubtful feet must tread,
ignorant where each taken step may lead:
from it, thick darkness veils the how and why,
the longed for light never illumines it.

>>> *It-traduzzjoni ta' May Butcher*⁶

O Little Island, O Lord, as ever Thou hast guarded!
This Motherland so dear whose name we bear!
Keep her in mind, whom Thou hast made so fair!

May he who rules, for wisdom be regarded!
In master mercy, strength in man increase!
Confirm us all, in unity and peace!

>>> *It-traduzzjoni ta' Dun Karm*

Once more the cycle of the year, revolving, brings
This Day of Memories!
Once more the veil, back from her face, the sad past flings:
Where now are Cemeteries
The mind's eye sees, instead, the scenes that made them such,
— Sees all World's Holocaust —
Until through closed-pressed lids, — be they however much
Held back, the tears are forced!
Once more we glimpse those deep-dug trenches, No-Man's Land,
Cannon-smoke, barbed wire!
Once more in yearly, silent homage, here we stand:
Yet, — Peace comes n nigher!

Silta minn

*Il-Fidwa tal-Bdiewa ta' Ninu Cremona*⁷

Ġie żmien il-madmad għax serqulna l-għaraq,
 saħħitna, il-ħajja u ta' djarna l-hena,
 u biex nigġieldu għalihom bis-sjuġ għabbewna
 dawn is-sidien ħalli 'l quddiem saquna.
 Is-sultana Govanna, imbagħad seħibha
 imbagħad Alfonzu tagħkom, l-għadu tagħha,
 li qiegħed fuq xambekk jistad lil Napli;
 u dan il-mixtri Indri tan-naħa l-oħra,
 imsejjaħ "Driegħ il-Kibx" flimkien ma' shabu
 se jkunu l-qirda tagħna. Uliedi marru,
 u l-bagħal tas-sienja ħadu. Fittex, ibni,
 fittex lil darek, qalli dak ix-xwejjjaħ,
 fittex lil niesek; f'idejn is-sid, kif jgħidu,
 merħla ta' nagħaġ mixtrija għall-ewwel qatla,
 sejra tinbiegħ mill-ġdid mingħand Alfonzu.
 U nies dan is-Sultan biħsiebu jixtri
 bil-bejgħ tal-artijiet, tal-gżira tagħkom.
 Fittex lil darek, ja żagħżuġ ta' ħila,
 u zomm lil ħajtek għal imħabbet darek.

>>> *The Ransom of the Peasants ta' May Butcher*⁸

The days of the yoke have come to steal from us
 our sweat, our health, the life and happiness of home;
 into the forefront of the battle, these lords
 would drive us, who have loaded us with swords.
 The Queen Giovanna, then her ally,
 then her enemy our Alfonso, who
 by ship is proceeding to Naples,
 who seeks that city to attack and take;
 on the other hand, Andrew the mercenary,
 known as the "Ram's Arm", together with his friends,
 is going to be the ruin of us all.
 My sons have gone, taking away with them
 the water-mule. Go home, my son, go home,
 said that old man to me, go you home again
 to your own people; who are, it is said,
 as a flock of sheep ready for slaughter
 in their master's hand, whom King Alfonso,
 intends to sell away a second time.
 Men, the King intends to buy, men by the sale
 of your lands, of your island. Go back home,
 O brave young lad, go home, preserve your life
 for the sake of your family and your home.

Traduzzjonijiet oħra ta' May Butcher

*A legend, traduzzjoni ta' May Butcher
ta' poeżija bir-Russu ta' A. Pleshcheief*

A garden small as small had Christ.
 He planted it with roses gay.
 That He might, later, weave a wreath
 He watered it three times a day.

Then when the roses blossomed forth
 He called the Hebrew children there.
 They plucked off every single flower
 And left the little garden bare.

"How now wilt weave Thyself a wreath?
 Thy garden is of all bereft."
 "Ye have foregotten," answered Christ,
 "The thorns for me have still been left."

And therefore from the thorns they wove
 A wreath for Him, a prickly wreath.
 Instead of roses, drops of blood
 Adorned the childish Brow beneath.

*Legġenda, traduzzjoni ta' May Butcher
ta' poeżija bir-Russu ta' A. Pleshcheief*

Kristu kellu gnejna żgħira,
 Hafna ward Hu ħawwel fiha
 Biex f'li ġej klil Huwa jidfor,
 Tliet darbiet kuljum saqqieha.

Xhin il-ward fi żmienu fetaħ,
 Lit-tfal Lhud tahom il-merħba.
 Qatgħu kollox. Xejn ma baqa',
 Huma għamlu l-gnejna ħerba.

"Issa kif sa tidfor klejla?
 M'għandekx iktar ward fil-ġnien."
 Kristu qal, "Insejtu, Għandi
 Għad ix-xewk ma' kullimkien."

Għalhekk huma mix-xewk dafu
 Klil niggiež imbagħad għalih.
 Flok il-ward qatriet minn Demmu
 Żejnu 'l Gbinu minnufih.

The Ransom of the Peasants — A dramatic poem in five acts and a tableau giet ippubblikata f’ensiela ta’ hames partijiet bejn l-1960 u l-1971 fil-*Journal of the Faculty of Arts* tal-Università ta’ Malta iżda f’Settembru 1950, Butcher kienet diġà ppubblikat it-traduzzjoni tal-prologu f’*The Sundial*. It-traduzzjoni tal-prologu giet deskritta bhala “xogħol magħmul bl-akbar reqqa u teknika mill-pinna tagħha”. (*in memoriam*)

Minbarra x-xogħlijiet ta’ Dun Karm u ta’ Cremona, Butcher qalbet poeziji oħra.

Disa’ xhur wara mewtha dehret it-traduzzjoni bil-Malti *Leggenda* flimkien mat-traduzzjoni tagħha mir-Russu għall-Ingliż *A Legend*, poezija li Aleksey Nikolayevich Pleshcheyev (1825-1893) kiteb fl-1877. (*Il-Malti*, Settembru 1951, p. 87)

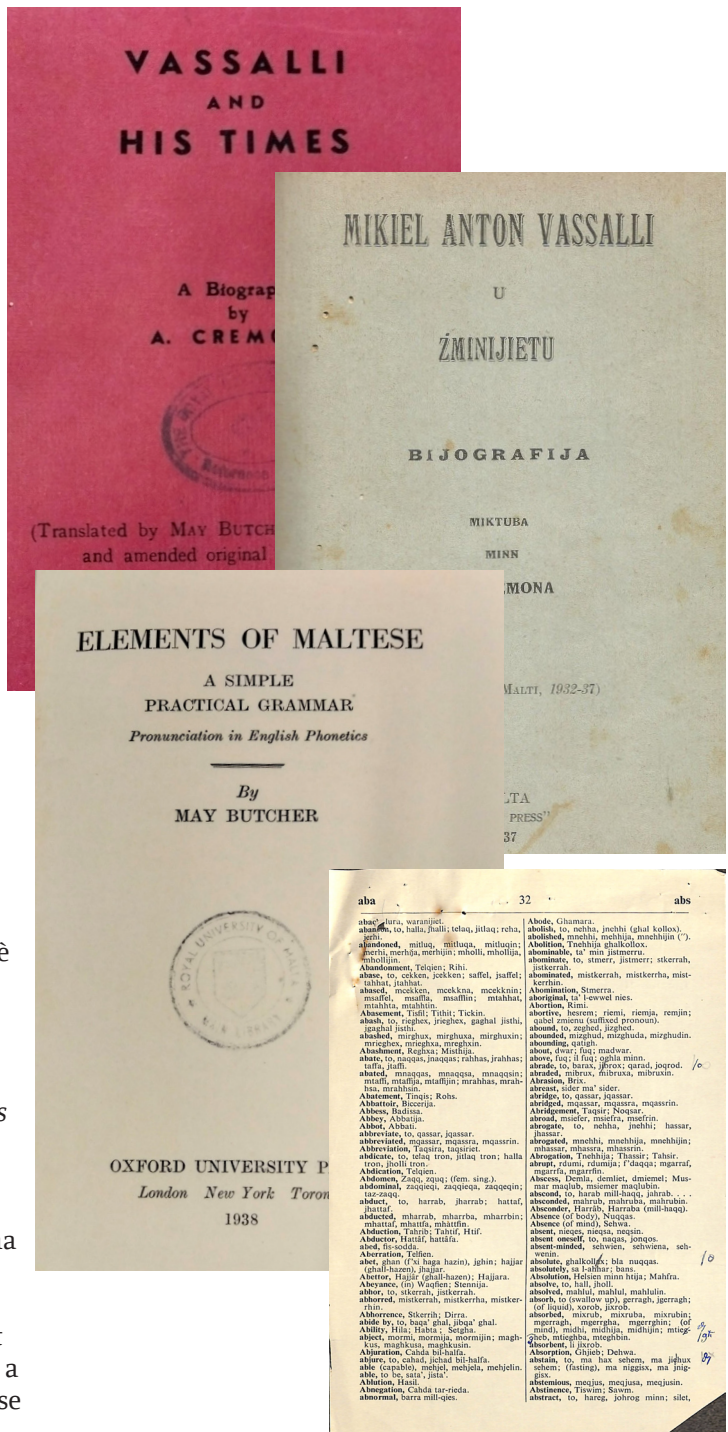
Din it-traduzzjoni mir-Russu għall-Ingliż dehret għall-ewwel darba hemm iżda *Leggenda* kienet diġà giet ippubblikata fl-1947. (*Il-Malti*, Diċembru 1947, p. 130)

Poezija tradotta oħra li dehret wara mewtha kienet *Hymn to the heroes of Malta*, traduzzjoni mill-Malti ta’ *Innu Nazzjonali* ta’ Albert M Cassola u bil-mużika tas-Surmast Alberto Caruana. (*Il-Malti*, Diċembru 1951, p. 123) Min-naħa l-oħra, fl-1939 dehret *Is-saħta*, poezija ta’ Butcher maqluba mill-Ingliż għall-Malti minn Ġużè Chetcuti. (Frar 1939)

Grammatika tal-Malti bl-Ingliż

Fl-1938, l-Oxford University Press ippubblikat *Elements of Maltese*, grammatika hafifa tal-Malti bl-Ingliż li tinkludi għajnuna dwar kif tippronunzja l-kliem Malti bil-fonetika Ingliża. Din il-grammatika Butcher kitbitha biex tgħin lill-Ingliżi, jew aħjar lil dawk kollha li għalihom il-Malti mhux nattiv, biex jitgħallmu l-Malti b’mod sempliċi u malajr — “for the sake of the self-taught student (not for grammarians) and thus it is, necessarily, written in as simple and non-technical a manner as is compatible with the exigencies of Maltese grammar.” (Butcher 1938)

Meta tqis li Butcher waslet Malta fl-1932, meta lanqas kienet taf tlissen kelma bil-Malti, dan il-ktieb hu riflessjoni ta’ proċess ta’ tagħlim mgħaġġel tal-Malti min-naha tagħha. Cremona jgħidilna li studjat il-Malti “b’leħha ta’ għageb” u wara sentejn biss kienet diġà fasslet grammatika tal-Malti għall-Ingliżi li xtaqu jitgħallmu l-Malti. B’dan il-ktieb Butcher riedet tagħti xhieda lil dawk kollha li riedu jistudjaw il-Malti li “there are no insuperable difficulties in the [Maltese] language.” (1938, p. vii)

L-iskop tagħha li tippubblika dan il-ktieb kien wieħed nobbli u hu l-istess wieħed bħal dak ta’ kull lingwa u t-tagħlim tagħha, jiġifieri dak li jkattar ir-rispett u l-fehim bejn il-popli, għan li jibqa’ dejjem frisk u etern: “I hope, therefore, that it may help to widen popular interest in one of the most ancient of living languages [jiġifieri, il-Malti], since there is no better way of inculcating friendship and understanding between nations, and especially between members of the same great Empire, than by learning to speak each other’s tongue.” (1938, p. vii)

Il-pubblikazzjoni tal-ktieb kienet possibbli bis-saħħa ta' żewġ għajnuniet partikolari minghand sorsi differenti għalkollox: il-gvern kien hareġ xi haġa tal-flus u xtara l-ewwel mitt kopja tal-ktieb. Barra minn hekk, il-gvernatur tal-ġurnata Sir Harry Luke ha interess personali u għamel li seta' biex il-ktieb jitwieled. L-għajnunna kruċjali l-oħra kienet dik ta' Ninu Cremona li taha pariri mill-aktar siewja dwar il-grammatika u billi qara l-provi b'mod mill-aktar kritiku. Fil-Prefazju tal-ktieb, Butcher irringrazzjatu minn qalbha "for his unselfish and patient assistance during the whole year occupied by his careful and thorough revision of the entire work, and for his help in the recent months of tedious proofreading (in which latter thanks I desire most sincerely to include the Oxford University Press)." (1938, p. viii) Għal Butcher kien ovvju li mingħajr ir-reviżjoni ta' Cremona, li sejhittu "a competent Maltese grammarian", il-pubblikazzjoni tal-ktieb ma setgħetx issir. Fl-ittra ta' *The Times of Malta* tal-4 ta' Lulju, 1945, kwotata hawn fuq, Butcher tat ħjiel li kienet qalbet rumanz mill-Ġermaniż għall-Malti: "Jien qlibt mill-Ġermaniż għall-Malti opra klassika miktuba għat-tfal, iżda billi jiena m'iniex Maltija, ix-xogħol tiegħi, qabel ma jkun ippubblikat, irid ikun mifli minn kittieb Malti li jinqala' għal hekk." (Settembru 1945, p. 65)

Butcher ma tatx isem ir-rumanz iżda aktarx hu l-istess wiehed li jsemmi Cremona msejjaħ *Emil* u li skontu kienet qed taħdem fuqu qabel mietet. (Settembru 1951, p. 83) Nota żgħira miktuba f'*il-Malti* f'għeluq is-sena minn mewtha kienet ittenni li Butcher kien beħsiebha toħroġ il-verżjoni Maltija ta' *Emil*, ktieb Ġermaniż għat-tfal. Ix-xogħol biex jiġi ppubblikat fdatu f'idejn Albert M Cassola. (Diċembru 1951, p. 123) Aktarx dan il-ktieb hu *Emil and the Detectives*, bil-Ġermaniż magħruf bhala *Emil und die Detektive*, ktieb klassiku għat-tfal tal-1929 ambjentat f'Berlin miktub mill-awtur Ġermaniż Erich Kästner (1899-1974). Dan kien l-ewwel suċċess kbir ta' Kästner.⁹ Terraqt u fittixt biex forsi nsib il-manuskritt ta' din it-traduzzjoni iżda s'issa ma kellix xorti li nsibu.

Dizzjunarju

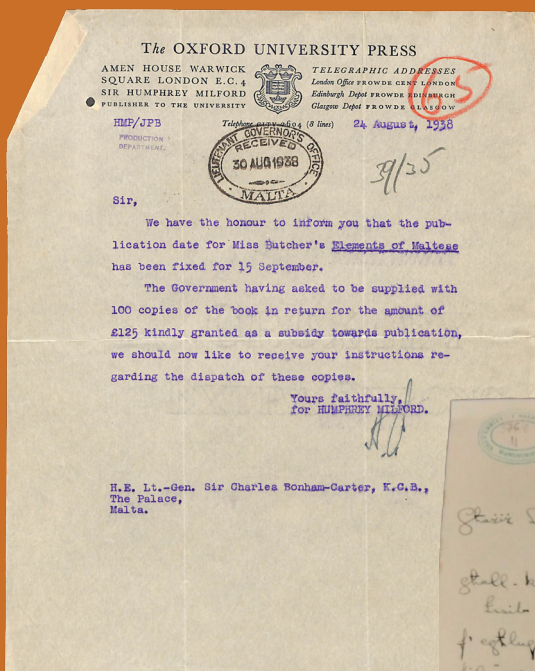
Sa ftit jiem qabel mewtha, li ġrat għal għarrieda fil-21 ta' Diċembru 1950, Butcher kien għadha taħdem u tikkorrispondi ma' diversi persuni. Wiehed mill-proġetti li kienet qed tirsisti għalih kien il-pubblikazzjoni ta' *Students' English-Maltese Pocket Dictionary*. Hi kien ilha xi għaxar snin taħdem fuq dan il-pocket dictionary u f'Mejju 1950 baġtet steżura tiegħu lill-pubblikaturi Longman, Green & Co Ltd għall-ispezzjoni tagħhom wara li kienu wrew interess fih u talbuha kopja tiegħu biex jifluch u jaraw jekk jippubblikawhx. Fil-21 ta' Novembru 1950 Butcher irċeviet ittra minghand Longman li tispjega x'kien jeħtieġ biex dan il-ktieb jiġi ppubblikat u b'liema kundizzjonijiet.

Waħda mill-kundizzjonijiet kienet li "the minimum economic printing number" kien għaxart elef kopja biex jinbiegħu fi tliet snin. Longman ma kinitx lesta li tidhol għal dan il-proġett qabel ma kien se jkollha assigurazzjoni ufficjali mid-Dipartiment tal-Edukazzjoni ta' Malta li jirrikonoxxi ufficjalment u jadottah fl-iskejjel Maltin.

Fl-4 ta' Diċembru 1950, propju xi ġimagħtejn qabel mewtha, Butcher kitbet lid-Direttur tal-Edukazzjoni, JP Vassallo biex tistharreġ il-possibbiltà li l-proposta, jew aħjar il-kundizzjoni ta' Longman, titqies u tiġi aċċettata mid-Dipartiment tal-Edukazzjoni. Fit-12 ta' Diċembru 1950, Vassallo wieġeb lil Butcher u qalilha li l-proposta tippreżenta xi diffikultajiet u li għalhekk jeħtieġ tiġi studjata fil-fond filwaqt li wegħedha li jiltaqa' magħha fi żmien għaxart ijiem mingħajr ma taha appuntament. Minbarra l-ktieb *Emil*, lil Albert M Cassola kienet fdatlu r-reviżjoni ta' dan il-pocket dictionary. Ma nafux jekk id-dizzjunarju qattx ġie ppubblikat iżda Butcher kitbet l-introduzzjoni għall-ktieb ta' Albert M Cassola *Maltese in easy stages: Grammar for beginners* (l-ewwel edizzjoni, 1945, Allied Newspapers Ltd) li kien jinkludi vokabularju Ingliz-Malti tal-aktar kliem użat fil-ħajja ta' kuljum. (Settembru 1951, p. 87)

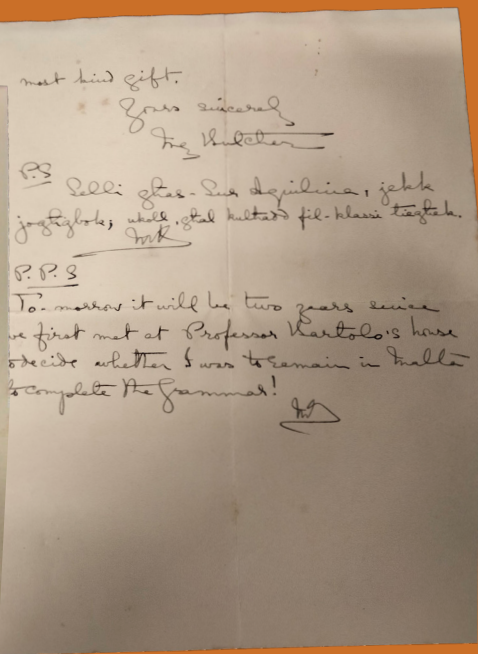
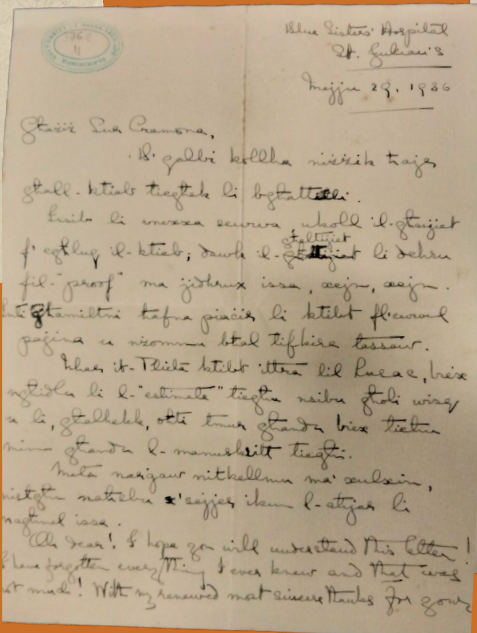
Fl-1934, il-Protestanti f'Malta reġġu ppruvaw jaqilbu t-Testment il-Ġdid għal Malti wara li t-tentattivi ta' ftit snin qabel kienu fallaw. L-inizjattiva ġiet mill-British & Foreign Bible Society li għall-ewwel xtaqet taqleb l-Evanġelju ta' San Luqa. Għal dan il-ghan ġie avviciinat Joseph Maurin, qassis Kattoliku Malti li sar Protestant. Aktar tard ingħaqad miegħu f'dan ix-xogħol Michael Degabriele, lajk li sar Protestant u li minħabba l-għażla reliġjuża tiegħu ma setax isib xogħol f'Malta u allura mar jaħdem l-Ingilterra minkejja li martu u wild minn tiegħu baqgħu Malta. Il-Protestanti li kienu qed iħallsu lil dawn iż-żewġ Maltin għal xogħolhom, ma tantx kienu impressjonati mill-kwalità tat-traduzzjonijiet tagħhom, speċjalment wara li konvertit Malti ieħor ġdid wera l-fehma li kienu ta' kwalità inferjuri, mimlija żbalji ortografici. Għaldaqstant fis-sajf tal-1935, il-Protestanti talbu l-opinjoni ta' Butcher dwarhom li, wara li eżaminathom, ikkundannathom għax sabithom mhux tajbin għall-pubblikazzjoni.

Min-naħa l-oħra, Butcher, li dak iż-żmien kienet qed taħdem biex tippubblika l-grammatika tal-Malti bl-Ingliz bl-appoġġ finanzjarju tal-gvern, kellha opinjoni tajba tat-traduzzjoni li dak iż-żmien kienet qed jagħmel Monsinjur Pietru Paul Grima u li l-Protestanti thajru jużaw minflok, minkejja li kien xogħol ta' qassis Kattoliku. Butcher kienet lesta li taġġorna x-xogħol ta' Grima għall-ortografija l-ġdida tal-Għaqda Kittieba tal-Malti u kienet diġà aġġornat l-Evanġelu ta' San Luqa. (Sant 1989-90, p. 3)

Oxford University Press thabbar il-jum tal-pubblikazzjoni ta' *Elements of Maltese* lill-gvernatur Bonham Carter, li ha post Sir Harry Luke. Jidher li d-data prevista fl-ittra nżammet, għax fis-16 ta' Settembru 1938 Butcher kienet digà ddedikat kopja tal-ktieb lil Ninu Cremona. Din il-kopja tal-ktieb tinsab fil-librerija tal-Melitensia tal-Università ta' Malta.

Ittra ta' May Butcher lil Ninu Cremona bil-Malti u bl-Ingliż biex tiringrazzjah tax-xogħol li kien qed jagħmel fuq il-grammatika tagħha.

Konklużjoni

Ix-xogħol vast li Butcher ghamlet b'risq il-Malti u li f'dan l-artiklu rajna biss hjiel minnu, jixhed id-deskrizzjoni li tana Cremona, "Mara hekk mirquma fil-mohh u fir-ruh, hekk soda, hekk twajba u helwa fl-imgiba u l-karattru tagħha, hekk ġeneruża fis-sentimenti ta' qalbha, li saħansitra lahqet tiċhad l-interessi tagħha biex taqdi lil għajrha". (Cremona, Settembru 1951)

Hu sinifikanti hafna li kellha tkun mara — mara Ingliża — motivata mis-sens ta' altruwiżmu, minkejja l-problemi mediċi persistenti tagħha, li tidhol f'dinja ġeneralment dominata mill-irġiel biex tixpruna l-kawża tal-ilsien Malti, element fundamentali ta' identità ta' nazzjon li ma kienx tagħha.

Fi żmienha, iċ-crieki tal-kittieba u tal-hassieba tal-Malti kienu kollha miżgħudin irġiel sekulari u qassisin biss, in-nisa bilkemm kienu jidhru.

Hu sinifikanti wkoll li kellha tkun hi li hegġet lill-kittieba Maltin, dak iż-żmien kważi kollha rġiel, biex jużaw it-traduzzjoni biex mhux biss ikabbru l-korp letterarju Malti, meta kien għadu fiż-żgħorija tiegħu, imma biex jirfinaw ukoll il-hila fil-kitba u l-istil letterarju tagħhom bil-Malti. Il-kisbiet tagħha ma kinux hafna iżda lanqas kienu żgħar. Li rabtet isimha ma' Oxford University Press bil-pubblikazzjoni tal-grammatika ma kienx suċċess żgħir, lanqas li isimha se jibqa' għal dejjem marbut mal-Malti u ma' Malta¹⁰ mhu suċċess żgħir. Barra minn hekk, bit-traduzzjoni tagħha ta' klassiċi Maltin għall-Ingliż, il-lingua franca moderna, poġġiet il-letteratura Maltija fuq il-mappa letterarja dinjija u wriet li kellha viżjoni għall-kittieba Maltin u għal xogħlijiethom.

Nagħlaq bil-kliem miktub fl-in memoriam f'għieħha: "Jalla l-hidma tagħha għall-Malti sservi ta' eżempju u ta' hegġa għal dawk kollha li jixtiequ l-ġid tal-Malti." (Diċembru 1951, p. 121)

BIBLIJOGRAFIJA

Aquilina, Joseph. "A Maltese Pioneer", *fThe Sunday Times of Malta*, 1-20 ta' Ottubru 1940, p. 3.

Butcher, May. "Is-sahta - Migjuba mill-Ingliż minn Ġużè Chetcuti", *fLehen il-Malti*, 1-Ghaqda tal-Malti (Università). Frar 1939, Ghadd 96, it-tmien sena, p. 171.

Butcher, May. "Keeping Watch for the Enemy" (Translation), *fThe Sundial - The Journal of the Royal University of Malta Literary Society*, Vol. 4, 8, Frar 1948, p. 22.

Butcher, May. "Prologue to 'Il-Fidwa tal-Bdiewa' (The Ransom of the Peasants) - The Cyclothyme" (Translation), *fThe Sundial - The Journal of the Royal University of Malta Literary Society*, Vol. 4, Nru 11, Settembru 1950, p. 10.

Butcher, May. "The Ego and beyond it" (Translation), *fThe Sundial - The Journal of the Royal University of Malta Literary Society*, Vol. 3, Nri 9-12, April 1943, p. 219.

Butcher, May. "Traduzzjonijiet bil-Malti", *fIl-Malti*, 1-Ghaqda Kittieba tal-Malti. 21(3) Settembru 1945, p. 65.

Butcher, May. *Elements of Maltese*. Oxford University Press.

Cremona, A. "Ghassa tal-Ghadu" *fIl-Malti*, 1-Ghaqda Kittieba tal-Malti. 18(3) Settembru 1942, p. 63.

Cremona, A. "Il-mewt ta' Laurent Ropa", *fIl-Malti*, 1-Ghaqda Kittieba tal-Malti. 34(2) Settembru 1942, p. 35.

Cremona, A. "May Butcher u l-hidma taghha ghall-Malti" *fIl-Malti*, 1-Ghaqda Kittieba tal-Malti. 27(3) Sett. 1951, p. 82.

Cremona, A. (1960) "The ransom of the peasants - A dramatic poem in five acts and a tableau - (Translated by May Butcher from the original)", *fJournal of Maltese Studies*, id-Dipartiment tal-Malti, l-Università ta' Malta. Vol 1:4, p. 288.

Cremona, A. (1962) "The ransom of the peasants - A dramatic poem in five acts and a tableau - (Translated by May Butcher from the original)", *fJournal of Maltese Studies*, id-Dipartiment tal-Malti, l-Università ta' Malta. Vol 2:2, p. 148.

Cremona, A. "The ransom of the peasants - A dramatic poem in five acts and a tableau - (Translated by May Butcher from the original)", *fJournal of Maltese Studies*, id-Dipartiment tal-Malti, l-Università ta' Malta. Vol 4 (1969), Nru 1, p. 50-76.

Cremona, A. "The ransom of the peasants - A dramatic poem in five acts and a tableau - (Translated by May Butcher from the original)", *fJournal of Maltese Studies*, id-Dipartiment tal-Malti, l-Università ta' Malta. Vol 4 (1971), Nru 3, p. 244-260.

Cremona, A. "The ransom of the peasants - A dramatic poem in five acts and a tableau - (Translated by May Butcher from the original)", *fJournal of Maltese Studies*, id-Dipartiment tal-Malti, l-Università ta' Malta. Vol 4 (1971), Nru 4, p. 344-349.

Cremona, A. (1936) *Il-Fidwa tal-Bdiewa*. Empire Press.

Friggieri, Oliver. *Dun Karm - Il-Poeziji Miġbura*. Klabb Kotba Maltin u Karmen Mikalfef Buhaġar, 1980.

L-Ghaqda tal-Malti (Università). "F'Jum il-Ġieħ ta' Dun Karm, D. Litt - B'tifkira ghal ta' wrajna", *fLehen il-Malti*. Ott-Diċ 1945, Ghadd 176-178, il-hmistax-il sena, p. 104.

L-Ghaqda Kittieba tal-Malti. "In memoriam - Miss May Butcher", *fIl-Malti*, 27(4) Diċembru 1951, p. 121.

L-Ghaqda Kittieba tal-Malti. "L-ahhar traduzzjoni ta' May Butcher qabel ma mietet", *fIl-Malti*, 27(4) Diċ. 1951, p. 123.

L-Ghaqda Kittieba tal-Malti. "Traduzzjonijiet ta' May Butcher, A Legend - Legġenda", *fIl-Malti*, 27(3) Sett. 1951, p. 87.

Muscat Azzopardi, Ivo. "L-Innu Malti", *fIl-Malti*, 1-Ghaqda Kittieba tal-Malti. 40(3) Settembru 1964, p. 72-75.

Sant, Carmelo. "Attempts by Protestants to publish the New Testament 1927 -1937", *fJournal of Maltese Studies*, id-Dipartiment tal-Malti, l-Università ta' Malta. Vols 19/20 (1989-1990), p. 1.

NOTA

Ħajr lil Rachelle Mizzi mill-Arkivji Nazzjonali u lill-istaff tal-librerija tal-Melitensia tal-Università ta' Malta tal-ghajnuma li jagħtuni kull darba li nżurhom ghar-ricerka.

NOTI TA' TMIEM L-ARTIKLU

1. L-ittra dehret *fThe Times of Malta* bl-Ingliż imma hawn qed nikkwota mill-verżjoni taghha miġjuba ghall-Malti minn Godfrey Zarb Adami li dehret *fIl-Malti* ta' Settembru 1945, p. 65-67. "Ahna naqblu ma' Miss Butcher," kiteb l-edittur ta' *Il-Malti* meta kien qed jintroduci din it-traduzzjoni tal-ittra ta' Butcher, "u bhalha jidhrilna li jkun ta' ġid kbir jekk jinqalbu ghall-Malti xoghlijiet ta' awturi kbar barranin Malti mhux biss il-kittieba taghna jkollhom xempju ta' kitba tajba imma l-qarrejja Maltin ukoll ikunu jistgħu jgawdu opri kbar barranin." It-traduttur qed jqis "nazzjon" bhala femminili u mhux maskili bhal fi žmienna.
2. Qabilha b'inizjattiva simili kien hemm Laurent Ropa (1891-1967) li fl-1935 qaleb in-*Non Omnis Moriar* ta' Dun Karm ghall-Franciż u fl-1937 ippubblika t-traduzzjonijiet tiegħu mill-Malti ghall-Franciż ta' poeziji ta' poeti Maltin *fPoetes Maltais* (Cremona, Gunju 1967, p. 35).
3. Friggieri, 1980, p. 128.
4. Butcher, April 1943, p. 220.
5. Friggieri, 1980, p. 184.
6. <https://www.guidemalta.com/en/a-song-for-the-nation-what-is-the-meaning-behind-the-maltese-national-anthem>.
7. Cremona, 1936, p. 21.
8. Cremona, kif tradott minn Butcher, (1)1960(4), 296.
9. <https://www.britannica.com/biography/Erich-Kastner/ref94206>.
10. Fl-iklin hemm triq imsemmija ghalha.

